

1. Ural-Altay ve Altay Dilleri

1.1. Ural-Altay Dilleri Teorisi

Ahmet TEMİR

Türkler'in dünya üzerinde geniş mıntikalara yayılmaları neticesinde, Türk .dili de, kendisi ile menşe bakımından yakınlığı olan (yahut olduğu tahmin edilen) veya olmayan birçok dillerle temasa gelmiştir. Bu temas neticesinde Türkçe ile başka diller arasında karşılıklı tesirler vuku bulmuş ve Türkçe bu dillerden birçok yabancı unsurlar aldığı gibi, onlara da kendisinden birçok şeyler vermiştir.

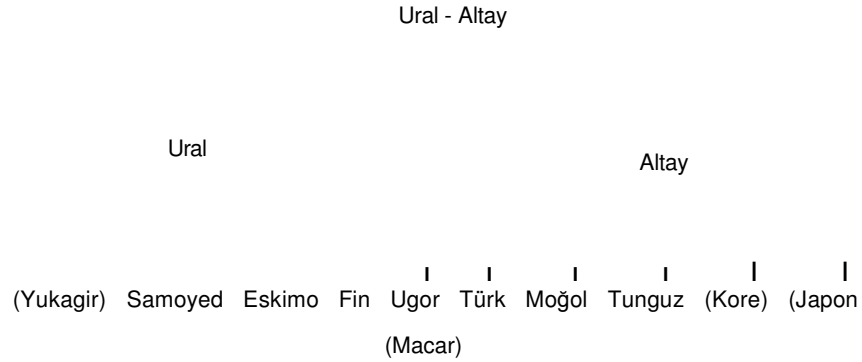
Türkler'in, "Türk" ismi altında tarih sahnesine çıktıkları sıralarda, bugünkü Moğol, Mançu ve Tunguzlar'ın cedieriyle, güneyde Çinliler'le, Batıda Fin-Ugorlar'la temas halinde buldukları malûmdur. Daha sonraları batı ve güneybatıya yayılan Türkler, Hind, İran ve Bizans dünyası ile tanışmışlar ve İslâmiyetten sonra da Arap ve İran muhiti ile sıkı bir surette münasebet kurmuşlardır.

İslâmiyet, Türklüğün içtimai bünyesinde oldukça büyük değişikliklere sebep olduğu gibi Türk dili de bundan müteessir olmuş ve Arapça ile Farsçadan birçok söz ve formlar almıştır. Fakat bu yabancı unsurlar Türkçenin asıl bünyesini değiştirmemiş ve onların çoğu da, gerektiği zaman atılabilecek ilâve bir unsur halinde yaşayıp gelmiştir. Türk filolojisi bakımından Arapça ile Farsça çokubüyük ehemmiyeti haiz olmakla beraber, Türkolojide lingüistik bakımından bu iki dil bu sahada ancak yardımcı bir rol oynarlar. Çünkü bu dillerle Türkçe arasında ne söz itibarıyla (karşılıklı tesir neticesinde birinden diğerine geçen sözler müstesna), ne şekil ne de sentaks cihetinden bir benzeş vardır. Türkçe ile Çince, Sanskritçe ve Slav ile

başka Hind-Avrupa dilleri arasında da durum böyledir, bu diller de aynı şekilde Türkçeye yabancıdır.

Fakat Fin-Ugor, Moğol, Mançu (Tunguz), Kore ve Japon (?) dillerine gelince vaziyet değişir. Bu dillerin bazılarıyla Türkçe arasında birtakım önemli noktalarda oldukça çok benzerlik mevcuttur. Bu diller arasındaki benzeyişleri gören bazı Avrupalı bilginler, daha onları ayrı ayrı derin bir surette araştırmadan geçen asırlarda onların menşei ve akrabalığı hakkında birtakım nazariyeler kurmuşlar ve bu dilleri "Ural-Altay" ve "Altay" adları altında toplamışlardır.

Ural-Altay nazariyesine göre, bu büyük dil ailesinin şeması bugünkü duruma göre şöyle bir şekil arzeder:

Bu sahada 18. yüzyılın ilk yarısında başlayan araştırmalar, zaman zaman birbirinden farklı şekiller almış, ancak şemada zikredilen dillerle ilgili hususi incelemelerin ilerlemesi nispetinde teorinin sağlamlaştırılması mümkün olabilmektedir. Meselâ, bu alanda çığır açan bir yazar olarak kabul edilen İsveçli Ph. J. von Strahlenberg (1730), kendi tâbirince "Tatar" halklarını 6 gruba ayırmaktadır: 1) Uygurlar (bununla Fin-Ugor'ları kast ediyor), 2) Türk-Tatarlar, 3) Samoyedler, 4) Moğol ve Mançular, 5) Tunguzlar, 6) Karadeniz ile Hazar denizi arasındaki halklar. Fransız J. P. Abel-Remusat (1820) ve Alman W. Schott (1836) da, Ural-Altay grubu için umumiyetle "Tatar Dilleri" (leş langues Tartares; Tatarische Sprachen) tabirini kullanmışlardır. Bu dillerden birçoğunu yerinde araştıran Finlandiyalı M. A. Castren (1813-1852) ise, Ural-Altay filolojisinin esas kurucusu sayılmaktadır. O. Böhtlingk (1851), Macar J. Budenz ve Danimarkalı V. Thomsen de bu diller arasındaki akrabalığı muhtemel görmüşlerdir.

Geçen yüzyılın sonlarında dil araştırmalarında tenkidî metodun tatbikine başlanınca, dillerin akrabalığının ispatı için ses kanunları, kelime, mâna ve cümle uygunlukları gibi hususların da göz önünde tutulması talep edilmiş ve böylece "Ural" ve "Altay" gruplarının, akrabalığından sarfınazar, ayrı ayrı bu iki ailenin içindeki dillerin birbiriyle akrabalığı meselesi bile sarsılmaya yüz tutmuş ve bazı dilciler tarafından şüphe ile karşılanmağa başlamıştır. Meselâ, N. Anderson, H. Sweet, K. B. VViklund, H. Paasonen, E. N. Setâlâ, B. Collinder gibi bazı dilciler, Ural dillerini, Altay dil ailesi yerine Hind-Avrupa dilleriyle karşılaştırmağa bile çalışmışlardır.

Burada Ural-Altay dil teorisi ile ilgili tartışmaların uzunboylu tenkidini yapacak değiliz. Bugün, Ural grubuna mensup dillerle ilgili araştırmaların çok daha ilen bir durumda olduğu ve bu dillerin birbiriyle akrabalığı meselesine çözülmüş nazariyle bakıldığı söylenebilir. Altay grubuna mensup dillere ait araştırmalar da, bu yüzyılın başından beri büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Altay filolojisinin büyük üstadı Finlandiyalı G. J. Ramstedt (1873 - 1950), bilhassa Türk, Moğol ve Kore dilleri üzerindeki mukayeseli araştırmalarıyla şöhret kazanmış, büyük Ural-Altay teorisi üzerinde durmayı lüzumsuz bulmuştur. Bugün bazıları hayatta olan Altaistlerden N. Poppe, P. Aalto, D. Sinor, K. Menges, J. Benzing, G. Clauson, L. Ligeti, G. Doerfer, Sri. Hattori, K. Katona, O. Pritsak, A. v. Gabain, K. Thomsen v.b. bu ekolün mümessilleri olarak zikredilebilirler. Bu bilginlerin bir kısmı yalnız "Ural - Altay" değil, "Altay" dilleri arasındaki akrabalık meselesine bile şüphe ile bakmakla beraber, bu alandaki araştırma ve tartışmaları hararetle devam ettirmektedirler. G. Nemeth'in, Türkçe ile Moğolca arasındaki akrabalık meselesini şüphe ile karşılayan yazısı (ZDMG, 1912) bugün için artık eskimiş sayılabilir. A. Sauvageot ve W. Kotvitz hakkında da aynı şeyler söylenebilir.

Yalnız Ural grubunu değil, Ural-Altay dil ailesini dahi Hind-Avrupa dilleriyle karşılaştırma denemelerinde bulunan filologlar da çıkmıştır (K. Menges vb.). Bu gibi büyük faraziyeleri bir tarafa atarsak, Ural dillerinin, Hind-Avrupa dillerinden daha çok Altay dillerine yakın olduğu açıkça görülür.

Diller ve dil gruplarını birbiriyle karşılaştırırken araştırmaların: 1) Cümle bilgisi (Syntax), 2) Şekil bilgisi (Morphologie), 3) Ses bilgisi (Phonetik) ve 4) Söz hazinesi gibi başlıca dört yönden yürütülmesi, neticenin müspet yola şevkinde yardımcı olacak esaslardır.

Ural ve Altay dilleri arasında cümle kuruluşu bakımından büyük benzerlikler bulunduğu çok eskiden dikkati çekmiştir. Estonyalı F. VViedemann'ın 1838'de yayınlanan eserinde (**Über die früheren Sitze der tschudischen Völker und ihre Sprachverwandtschaft mit den Völkern Mittelhochasiens**) Ural-Altay dillerini Hind-Avrupa dillerinden ayıran bu benzerlikler řu şekilde 14 nokta e.trafında toplanmış bulunuyordu: 1) Ses uyumu, bütün Ural-Altay dillerinde müşterek bir esastır, 2) Bu dillerde gramatik cinsiyet yoktur, 3) Artikeller bulunmaz, 4)

Tasrif eklerle yapılır, 5) isimlerin çekiminde mülkiyet eki kullanılır, 6) Fiil şekilleri zengindir, 7) Hind-Avrupa dillerindeki prepozisyon yerine postpozisyon kullanılır, 8) Sıfatlar isimlerden önce gelir, 9) Sayı sözlerinden sonra çokluk eki kullanılmaz, 10) Mukayese, ablativ (-den hali) ile yapılır, 11) Yardımcı fiil olarak "habere" (malik olmak) yerine "esse" (olmak, imek) kullanılır, 12) Ural-Altay dillerinin birçoğunda menfî hareket için hususî fiil vardır, 13) Soru eki mevcuttur, 14) Bağlar yerine fiil şekilleri kullanılır.

Ural-Altay veya ayrı olarak Ural, Altay ve bu gruplara mensup dillerin cümle kuruluşu, şekil bilgisi, ses gelişmesi ve söz haznesi ile ilgili hususların incelenmesi ve araştırılması başlı başına bir mevzu olup, bugün için bunun toplu bir halde henüz tarihi yazılmamıştır, fakat bazı monografiler mevcuttur. Bu bakımdan son söz olarak bilhassa şu eserlere işaret edebiliriz: Fentti Aalto, **Uralisch und Altaisch**, UAJb 41, 1969, s. 323-334. Müellif bu kısa yazısında: 1. Mevzuun tarihçesine işaretler, 2. Morfolojik benzeyişler, 3. Söz haznesindeki iştirakler ve 4. Cümle benzeyişleri üzerinde durmakta ve bu alanda yapılan başlıca araştırmalara işaret etmektedir. „Deniş Sinor'un, **Introduction à l'etude de l'Eurasie Centrale**, 1963 adlı eserî^Triüîâssal ve kritik bir bibliyografya çalışması olup, üç bölüm üzerinden tertiplenmiştir: Birinci Bölüm, Diller ve Halklar adı altında "Urallılar" ve "Adaylılar" kısmına ayrılmış, ikinci Bölüm, "Tarih"e, Üçüncü Bölüm ise "Etnografik" notlara tahsis edilmiştir. Eserin "**La linguistique comparee Ouralo-Altaique**" bahsinde (s. 185-188), konu ile ilgili başlıca eserler tanıtılmaktadır. Umumî araştırmalar cümlesinden olarak bilhassa şunlara işaret edebiliriz: O. Donner, **Die Ural-Altäischen Sprachen**, FUF I, 1901, s. 128-146; S. M. Shirokogoroff, **Ethnological and linguistical aspects of the Ural-Altaiic hypothesis**, Tsing Hua Journal VI, 1931, 198 s.; D. Sinor, **Le probleme de la parante ouralo-altaique** Revue de G. H. et d'Ethn. I, 1948, s. 65-69; B. Collinder, **Uralaltaisch**, UAJb, XXIV, 1952, s. 1-26; M. Râsânen, Die uralaltaische Urheimat im Lichte der Vortforschung und Archâologie, UAJb XXV, 1953, s. 19-27; D. Sinor, **Geschichtliche Hypothesen und Sprachwissenschaft in der ungarischen, finnischugrischen und uralischen Urgeschichtsforschung** UAJb, XLI, 1969, s. 273 v.d.

Görülüyor ki, Ural-Altay dilleri teorisi, henüz kati ve ispatlanmış bir duruma gelemediğinden bunun lehinde ve aleyhindeki tartışma ve araştırmaların devam edeceği anlaşılmaktadır. Ancak, her ilim dalında olduğu gibi dilcilikte de tasnif işinin araştırmalarda büyük kolaylık sağladığı göz önünde tutulursa, Türkçenin de, dünya dilleri içerisinde muayyen bir grup veya dil ailesi içinde mütalaa edilmesi gerekecektir ki, bu da şu durumda ancak "Altay" ve diğer cihetten "Ural-Altay" dilleri ailesi olabilir. Türk dilinin bu gruptaki dillerle akraba veya onlarla bir kökten gelip gelmediği meselesi ve bunun ispatı, araştırmaların gelişmesine bağlı kalacaktır.